

Ludność i praca w rolnictwie indywidualnym – niewykorzystany potencjał?

Dr inż. Bożena Karwat Woźniak

Dr inż. Paweł Chmieliński

Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ-PIB

Cel badania

Określenie zmian w liczebności i cechach społeczno-ekonomicznych populacji związanej z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

Ustalenie zmian w procesie dywersyfikacji jej aktywności zawodowej

Scharakteryzowanie zakresu wykorzystania zasobów pracy w rolnictwie

Określenie nakładów pracy w rolnictwie indywidualnym i zakresu ich zróżnicowania oraz czynników, które te rozbieżności warunkowały

Ustalenie skali i formy najmu siły roboczej w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Rozpoznanie zmian stosunków pracy w rolnictwie oraz ich wpływ na wiejski rynek pracy

Przedmiot badania

Przedmiotem badania była populacja związana z użytkownikami indywidualnych gospodarstw rolnych (ludność rolnicza)

Dane empiryczne

Wyniki badań terenowych prowadzonych cyklicznie przez IERiGŻ-PIB na stałej próbie gospodarstw domowych z 76 wsi, głównie z lat 2000, 2005 i 2011.

Miejscowości do badań dobrano celowo, tak by stanowiły odzwierciedlenie faktycznych cech społeczno-ekonomicznych obszarów wiejskich, a zwłaszcza struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych w skali kraju, jak i w układzie makroregionalnym.

Ankietowane jednostki stanowiły każdorazowo około jednej pięćsetnej faktycznej liczby gospodarstw indywidualnych. Liczebność badanej zbiorowości **w 2011 roku wynosiła 3 331 rodzin** z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.

Położenie wsi oraz wielkość próby badawczej IERiGŻ w 2011 roku w podziale makroregionalnym

Pogrubioną linią zaznaczono granice wyróżnionych makroregionów, które obejmują następujące województwa:

I środkowozachodni

kujawsko-pomorskie, wielkopolskie;

II środkowowschodni

łódzkie, mazowieckie, lubelskie, podlaskie;

III południowo-wschodni

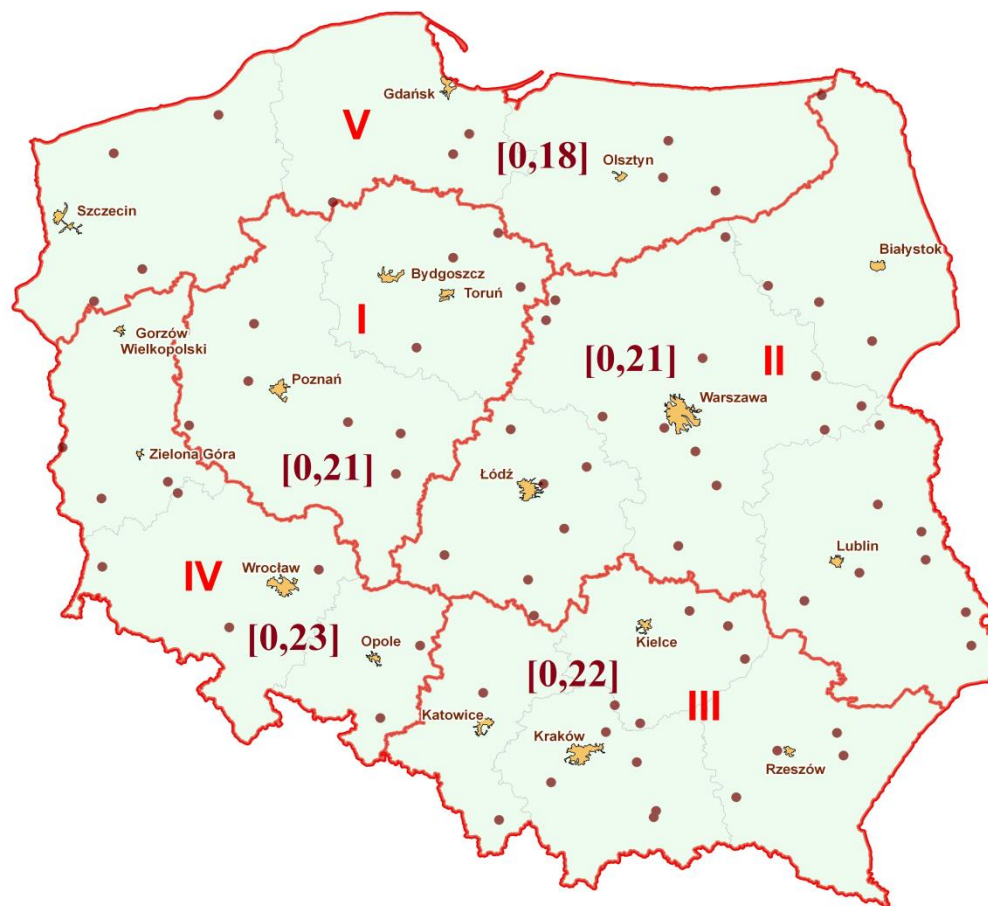
świętokrzyskie, małopolskie, podkarpackie, śląskie;

IV południowo-zachodni

opolskie, lubuskie, dolnośląskie;

V północny

zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie.

Legenda:

- Ankietowane wsie
- 🏰 Miasta
- 🗺 Województwa
- 🔴 Makroregiony

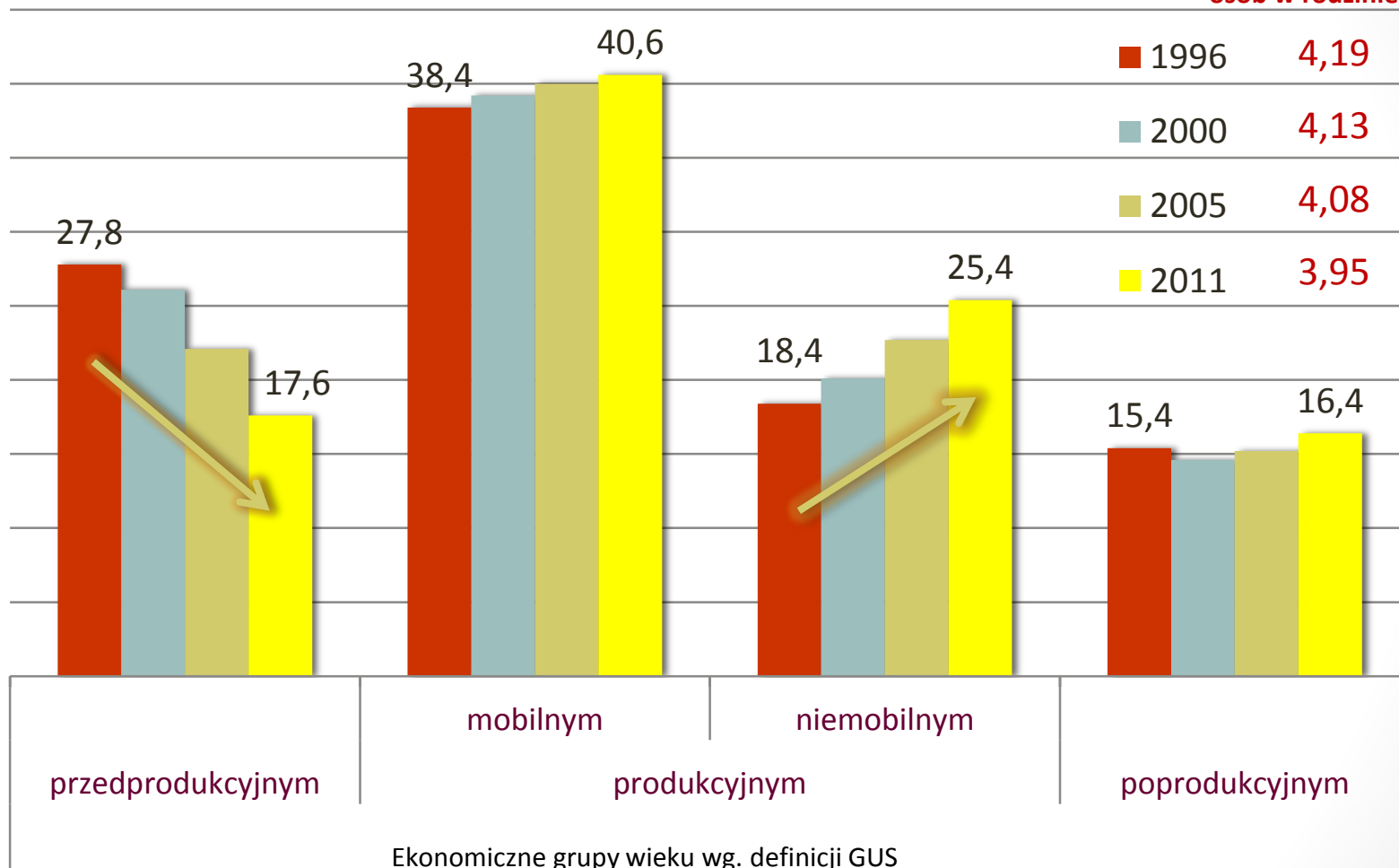
[] wielkość badanej próby (% rzeczywistej liczby indywidualnych gospodarstw rolnych)

Struktura ludności z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego według wieku

Średnia liczba osób w rodzinie:

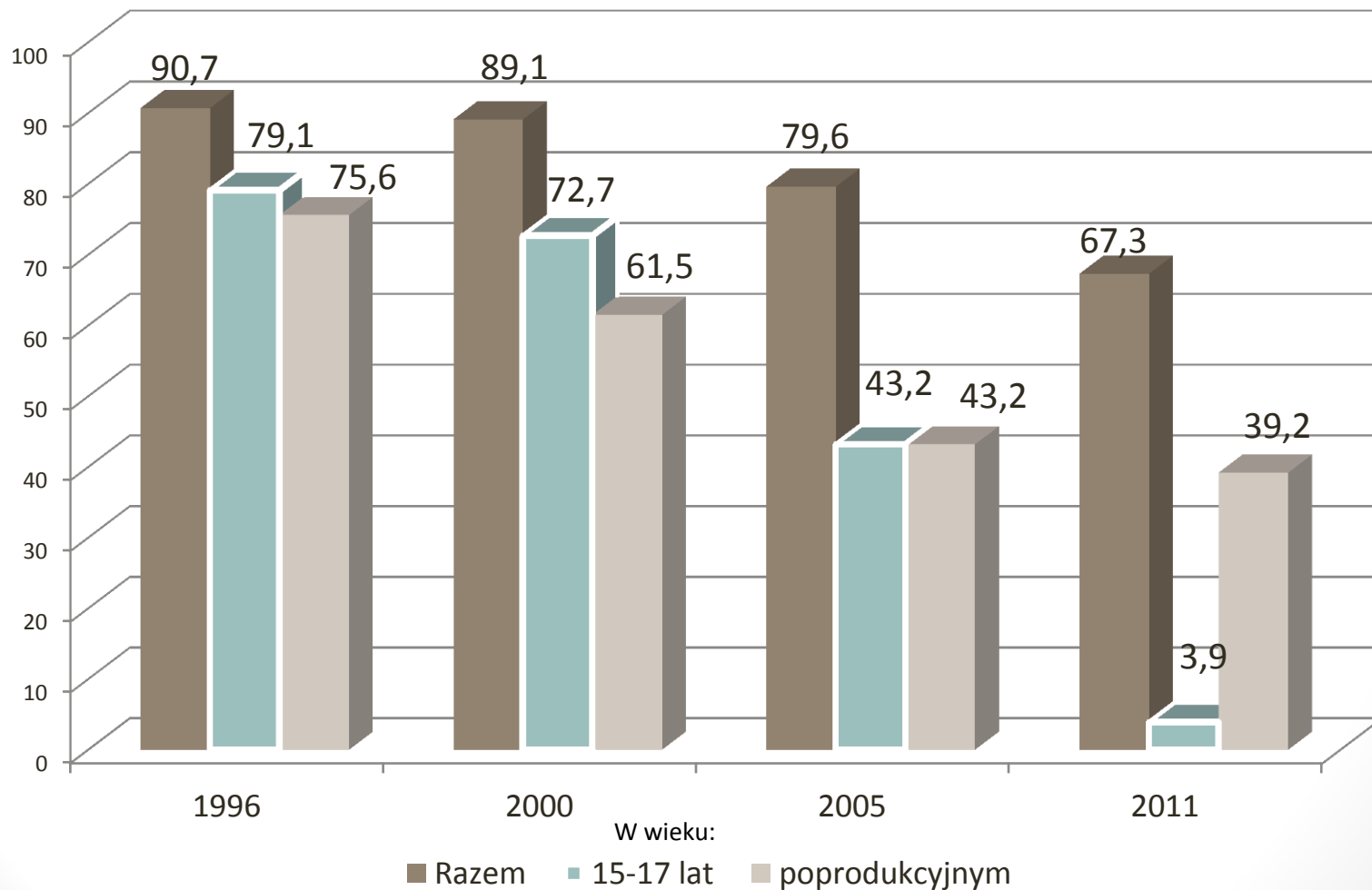
1996	4,19
2000	4,13
2005	4,08
2011	3,95

Poziom wykształcenia ludności z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

Rok	Udział osób z wykształceniem:							
	ogólnym na poziomie:					szkolnym zawodowym:		
	podstawowym	gimnazjum	zasadniczym zawodowym	średnim i pomaturalnym	wyższym	rolniczym	nie-rolniczym	
2000	41,4	(.)	39,3	17,1	2,2	14,5	42,6	
2005	33,3	0,3	37,5	23,3	5,0	15,0	48,2	
2011	25,5	0,9	30,1	31,5	12,0	13,2	54,9	

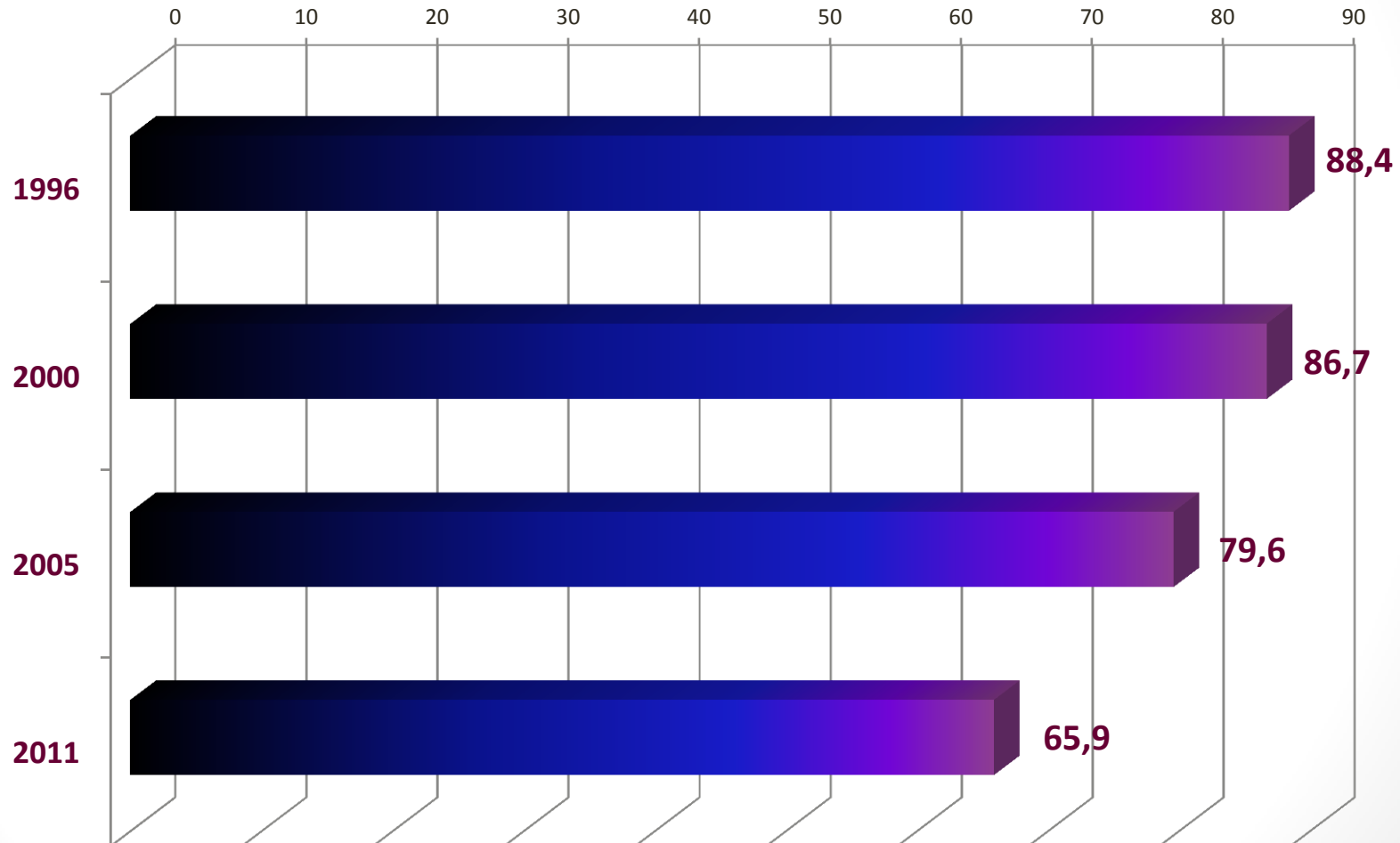
Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 2000, 2005 i 2011.

Zmiany wskaźnika aktywności zawodowej osób z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

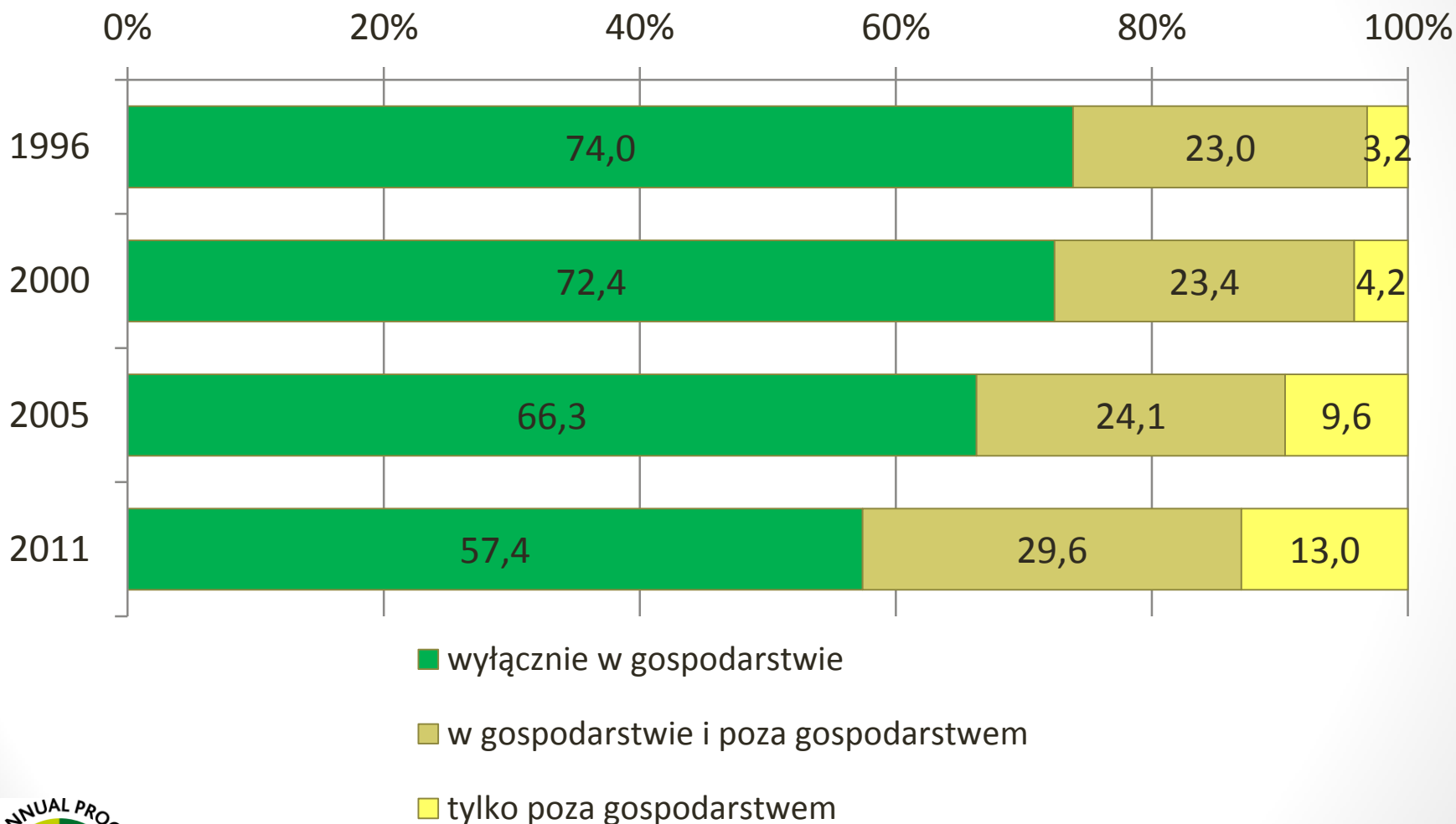
Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 1996, 2000, 2005 i 2011.

Zmiany wskaźnika zatrudnienia ludności z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

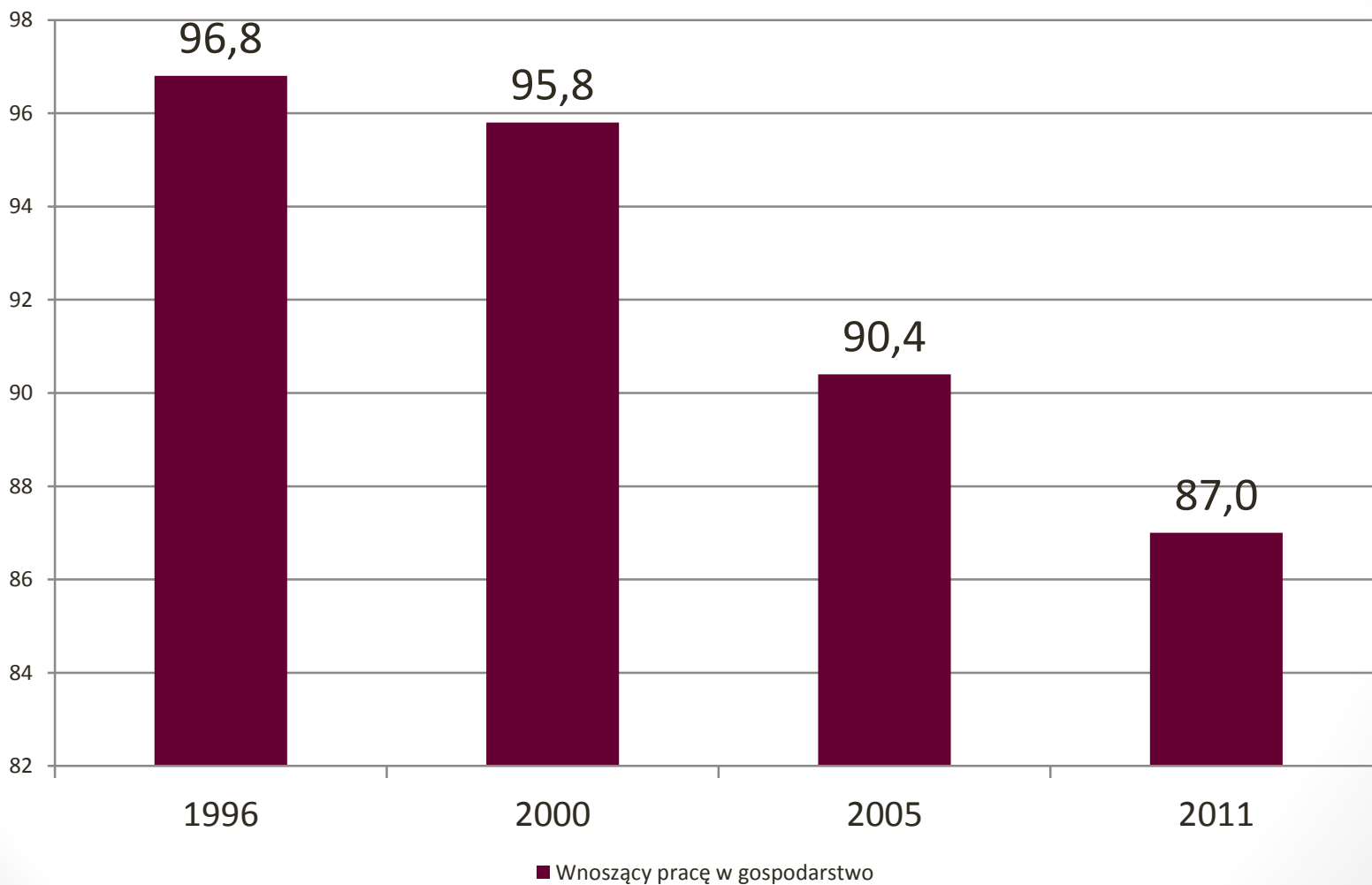
Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 1996, 2000, 2005 i 2011.

Ludność związana z indywidualnym gospodarstwem rolnym według miejsca pracy

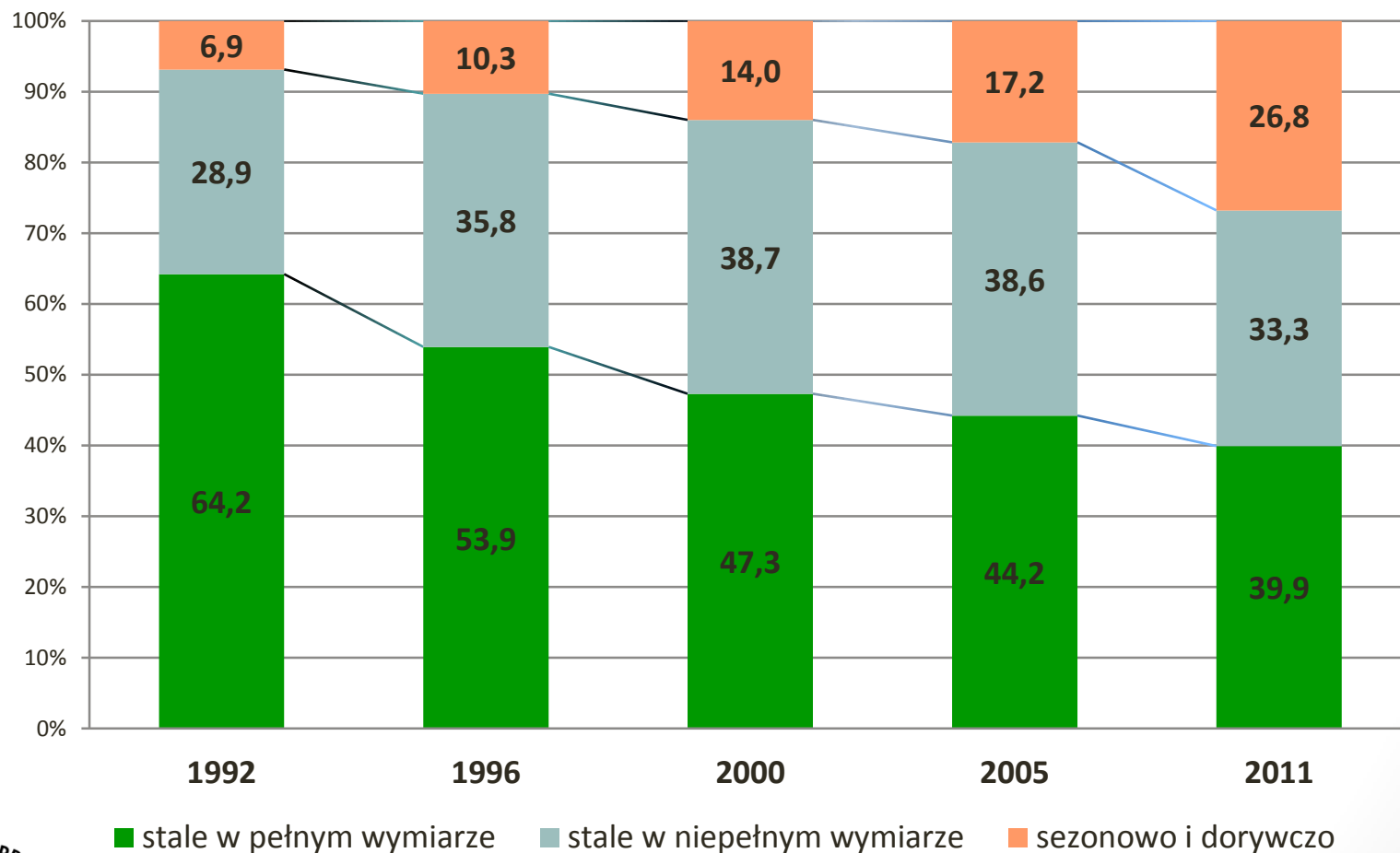
Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 1996, 2000, 2005 i 2011.

Zmiany w udziale osób wnoszących wkład pracy we własne gospodarstwo wśród ogółu zatrudnionych

Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 1996, 2000, 2005 i 2011.

Zmiany w strukturze zatrudnionych wyłącznie i głównie w rodzinnym gospodarstwie rolnym według czasu pracy

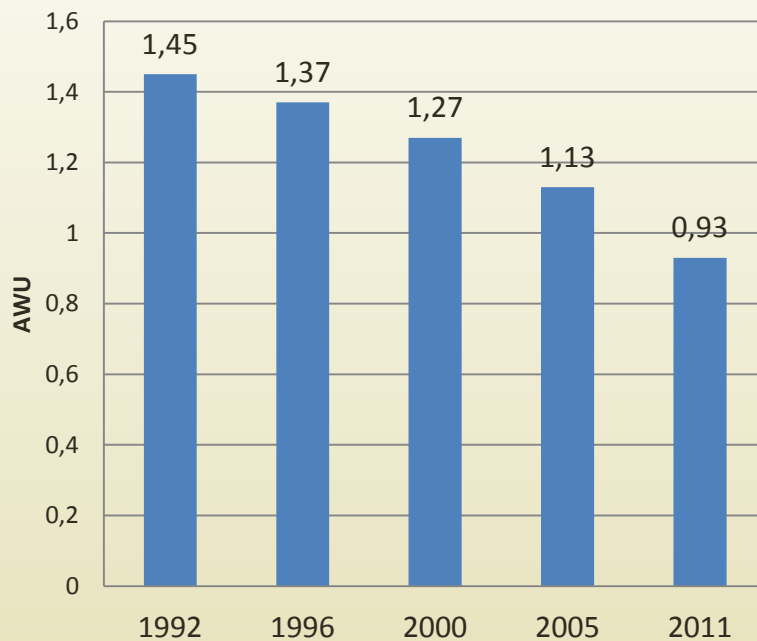

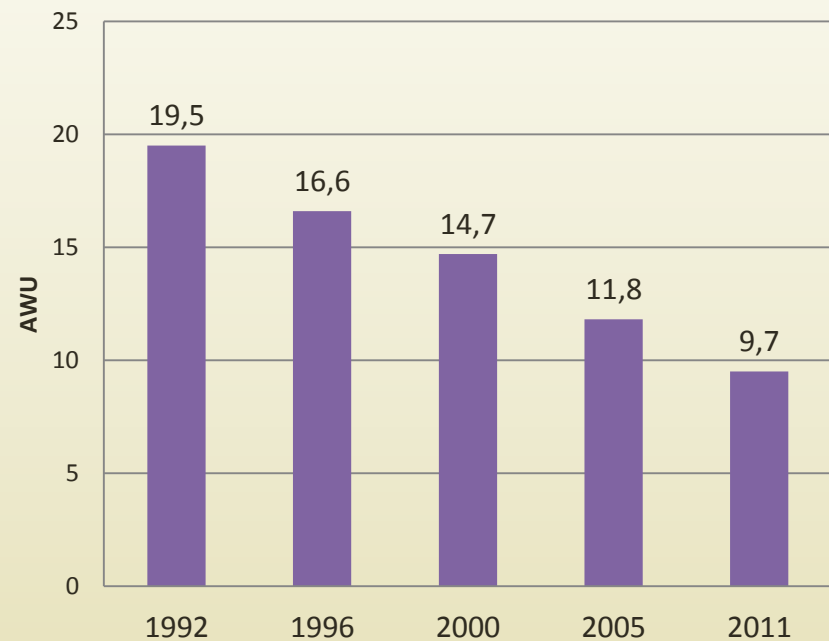
Rodzinne nakłady pracy w gospodarstwach indywidualnych

Roczne jednostki pracy na

1 gospodarstwo

100 ha UR

Nakłady pracy w gospodarstwie członków rodziny rolniczej

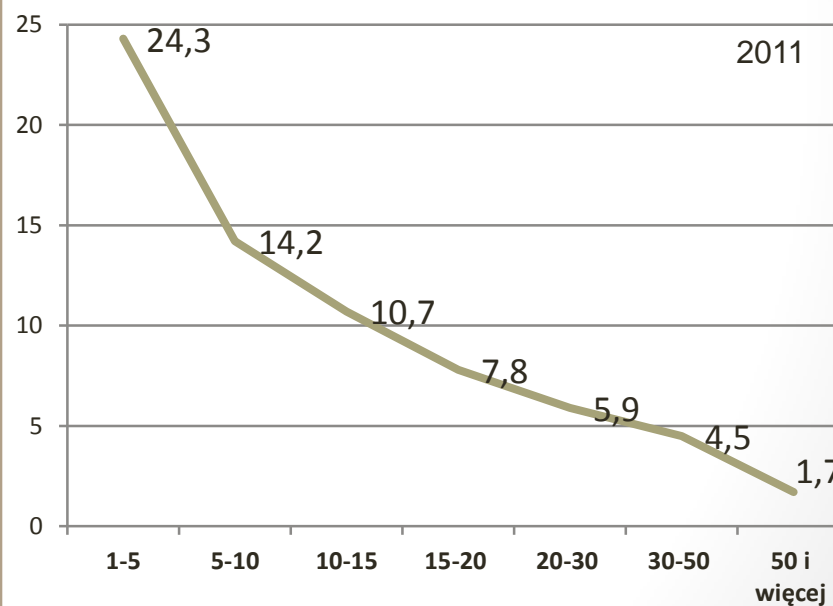
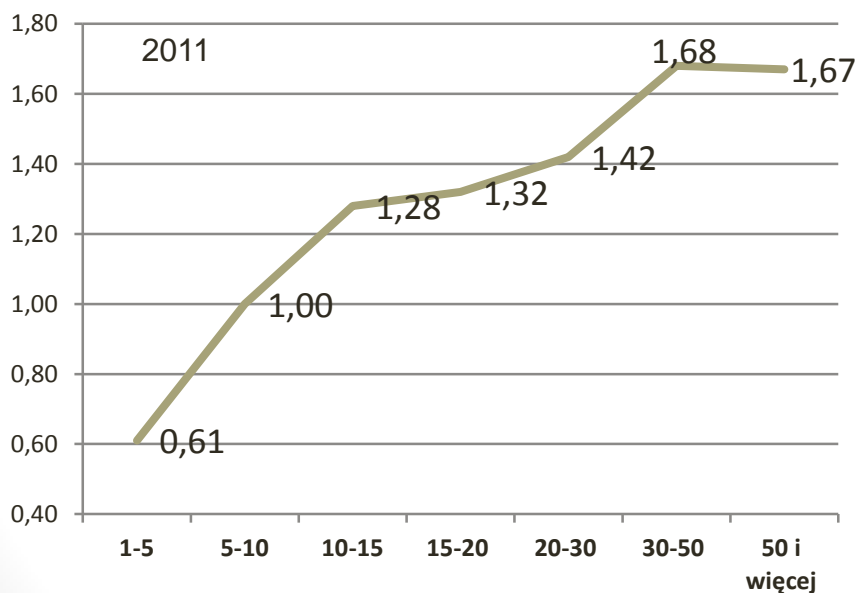

Roczne jednostki pracy (FWU)

na 1 gospodarstwo

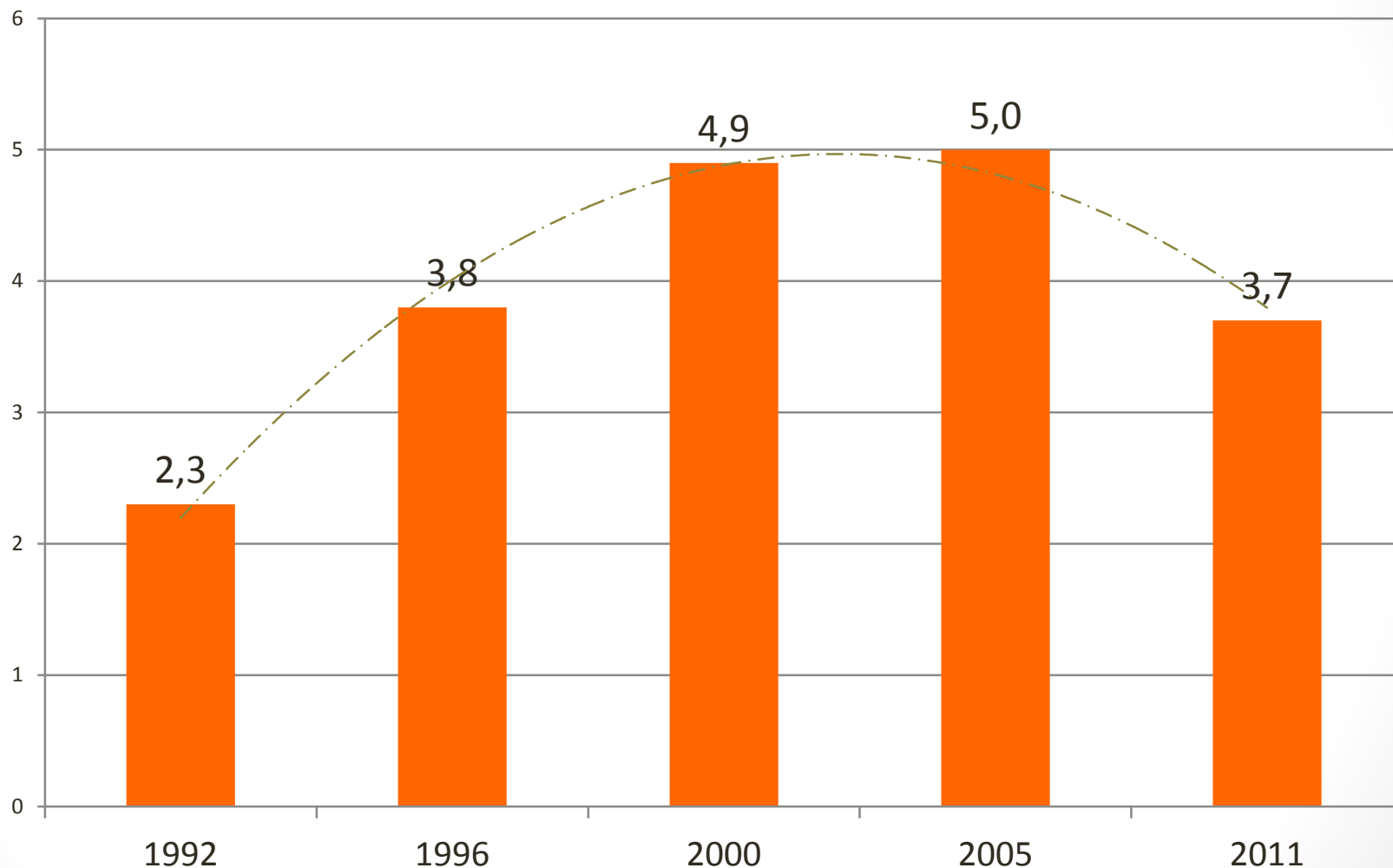
na 100 ha UR

2005	2011	Wskaźnik zmian (2005 = 100)	2005	2011	Wskaźnik zmian (2005 = 100)
1,13	0,93	82,3	11,8	9,7	82,2

Grupy obszarowe (ha UR)

Udział pracy najemnej w ogólnych nakładach pracy

Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 1992, 1996, 2000, 2005 i 2011.

Najem siły roboczej w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Rok	Odsetek gospodarstw zatrudniających pracowników			Przeciętna liczba	
	ogółem	w tym		zatrudnianych osób	dni najmu
		stałych	dniówkowych	na 1 gospodarstwo z najmem	
				stałym	dniówkowym
2000	26,9	1,5	25,8	1,2	49
2005	31,1	1,2	30,7	1,5	35
2011	23,5	1,6	22,4	1,7	27

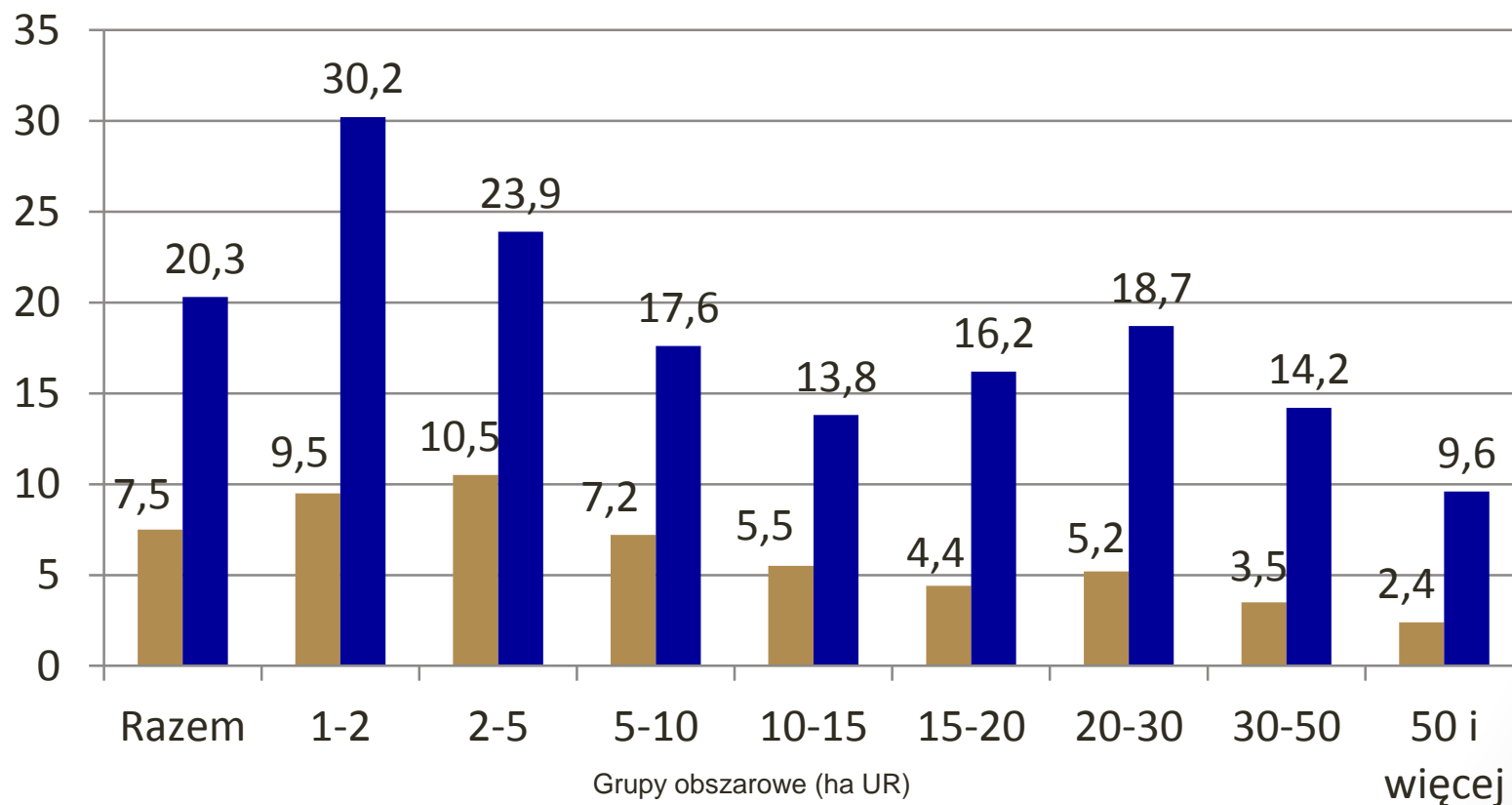
Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 2000. 2005 i 2011

Udział osób zbędnych wśród pracujących w indywidualnym gospodarstwie rolnym

Udział osób zbędnych:

■ w ocenie respondentów ■ według kryterium czasu pracy

Cechy demograficzne osób zatrudnionych w działalności rolniczej według czasu pracy

Pracujący w gospodarstwie	Odsetek osób w wieku (lat)					
	Do 24	25-34	35-44	45-54	55-59	60 i więcej
Ogół pracujących	9,6	17,6	20,8	25,5	10,7	15,7
Pracujący tylko w gospodarstwie:						
stale w pełnym wymiarze	4,0	16,0	23,5	33,2	13,7	9,6
Stale w niepełnym	10,4	11,0	10,9	17,0	13,4	37,3
Sezonowo i dorywczo	26,6	9,9	7,4	12,1	8,9	35,3
Zbędni *	23,7	17,1	14,1	20,8	15,7	8,7

** Do tej grupy zaliczono osoby pracujące w gospodarstwie stale co najwyżej 3 godziny dziennie lub do 90 dni w roku*

Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 2011

Poziom wykształcenia zawodowego osób zbędnych w działalności rolniczej

	Odsetek osób z wykształceniem ogólnym na poziomie					
	ustawowym	zasadniczym zawodowym	średnim		poma-turalnym	wyższym
			liceum	zawodowym		
Pracujący wyłącznie w rolnictwie	26,0	38,0	4,9	23,1	1,9	6,7
Zbędni	17,9	36,0	7,6	23,8	3,6	11,1

	Odsetek osób z wykształceniem zawodowym					
	nierolniczym			rolniczym		
	kursowym	szkolnym	nie posiada	kursowym	szkolnym	nie posiada
Pracujący wyłącznie w rolnictwie	1,8	49,4	48,8	13,8	20,3	65,9
Zbędni	1,7	62,8	35,5	9,4	11,4	79,2

Ubezpieczeni w KRUS

- Stanowią blisko 40% osób w wieku produkcyjnym żyjących w rodzinach z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.
- Wśród ogółu ubezpieczonych w KRUS 34,3% osób można uznać za niewykorzystane zasoby pracy, z czego
 - 26,2% jest nieaktywna na pozarolniczym rynku pracy,
 - 4,3% pracuje stale w pełnym wymiarze czasu pracy poza gospodarstwem
 - 3,8% pracuje poza rolnictwem dorywczo lub sezonowo.

Ubezpieczeni w KRUS według wieku i wkładu pracy w gospodarstwo

Ubezpieczeni w KRUS	Odsetek osób w wieku (lat)					
	Do 24	25-34	35-44	45-54	55-59	60-64
Ogółem	5,5	18,4	25,5	33,2	13,9	3,5
Pracujący w ograniczonym wymiarze czasu	14,9	12,4	12,8	13,1	37,0	9,8
nie pracujący w gospodarstwie	17,7	27,8	19,1	15,4	16,1	3,9

Źródło: Badania terenowe IERiGŻ-PIB 2011

Poziom wykształcenia ogólnego ubezpieczonych w KRUS według wkładu pracy w gospodarstwo

Ubezpieczeni w KRUS	Odsetek osób z wykształceniem ogólnym na poziomie					
	ustawowym	zasadniczym zawodowym	średnim		poma-turalnym	wyższym
			liceum	zawodowym		
Ogółem	19,5	33,1	9,7	27,5	3,4	6,8
Pracujący w ograniczonym wymiarze czasu	18,1	36,4	7,4	27,8	3,4	6,9
nie pracujący w gospodarstwie	9,5	37,1	6,6	33,4	3,5	9,9

* Obejmuje osoby w wieku 18-54 lata.

Działalność pozarolnicza

- **Działalność pozarolnicza** prowadzona przez użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych lub ich domowników w 2011 roku stwarzała około **150 tys. stałych miejsc pracy**.
- W stosunku do 2005 roku odnotowano **wzrost miejsc pracy o ok. 36%**.

Rok	Udział gospodarstw ze stałym najmem osób w działalności pozarolniczej	Średnia liczba osób zatrudnionych
1996	1,6	3,7
2000	1,6	4,8
2005	1,6	3,9
2011	1,8	6,0

Wnioski

(1)

- *Wzrostowi liczby osób zamieszkujących obszary wiejskie, towarzyszył proces zmniejszania się populacji związanej z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego.*
- *Tempo tego procesu było wyznaczane nie tylko skalą ubytku indywidualnych gospodarstw rolnych, ale również migracjami przestrzennymi i społeczno-zawodowymi całych rodzin, jak również poszczególnych osób.*
- *Pomimo symptomów starzenia się członków rodzin użytkujących indywidualne gospodarstwa rolne nadal ich struktura demograficzna jest korzystna.*
- *Wzrasta poziom skolaryzacji osób z rodzin z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (latach 2000-2011 blisko 6-krotnie wzrósł udział osób z wykształceniem wyższym), ale nadal jest bez mała dwukrotnie niż mieszkańców miast (12% wobec 21%).*

Wnioski

(2)

- *Aktywność zawodowa ludności rolniczej ulega systematycznemu zmniejszaniu się, co jest głównie konsekwencją wzrostu bierności wśród najmłodszych i najstarszych członków rodzin.*
- *Coraz wyraźniej zaznacza się proces dywersyfikacji aktywności zawodowej. Te zmiany uległy wyraźnemu przyśpieszeniu po 2005. W latach 2005-2011 nastąpiło dalsze ograniczenie (z 66 do 57%) udziału osób pracujących wyłącznie w gospodarstwie.*
- *Wzrósł (z 34 do 43%) udział osób pracujących głównie poza rolnictwem, przy czym co trzecia osoba z tej grupy pracowała wyłącznie poza gospodarstwem.*

Wnioski

(3)

- *Systematycznie obniża się poziom nakładów pracy, zarówno w przeliczeniu na gospodarstwo (o 18%), jak również w relacji do 100 ha UR (o 20%).*
- *W makroskali praca najemna w rolnictwie indywidualnym ma wciąż marginalne znaczenie (w 2011 roku stanowiła około 4% globalnych nakładów pracy).*
- ***W rolnictwie indywidualnym może znaleźć stałe zatrudnienie 1 935 tys. osób, w tym około 40 tys. osób stanowią stali pracownicy najemni.***
- *Skala zatrudnienia okazjonalnego, to praca dla 400 tys. osób (30 dni robocze w ciągu roku).*
- *Kolejne 150 tys. osób znalazło zatrudnienie w działalności nierolniczej prowadzonej przez rolników*
- *Skala bezrobocia ukrytego jest znaczna i można ją szacować na około 550 tys. osób.*

Ludność i praca w rolnictwie

Wyszczególnienie	Liczba (tys.)
Ludność w wieku 15 lat i więcej, związana z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego	6 092
Aktywni zawodowo	4 100
Pracujący (ogółem) z rodzin z użytkownikiem gosp. rolnego	4 014
W tym: - wyłącznie w gospodarstwie	2 304
- łączących pracę w gospodarstwie i poza nim*	1 188
- wyłącznie poza gospodarstwem	522
Liczba osób wnoszących wkład pracy w gospodarstwo rolne (wg. danych GUS)	3 492 3 669
Liczba osób pracujących w gospodarstwach rolnych**	1 420
Bezrobocie rejestrowane na wsi w połowie 2011 roku	812
Bezrobocie utajone wg kryterium czasu pracy	≈550

* Blisko **93%** osób z tej grupy w 2011 roku pracowało **głównie poza gospodarstwem rolnym**.

** Pracujący zgodnie z definicją stosowaną w gospodarce narodowej, tj. otrzymujący wynagrodzenie/wypracowujący dochód.

Dziękujemy za uwagę!

Ludność i praca w rolnictwie indywidualnym – niewykorzystany potencjał?

Dr inż. Paweł Chmieliński, chmielinski@ierigz.waw.pl

Dr inż. Bożena Karwat Woźniak, karwat@ierigz.waw.pl

Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej, IERiGŻ-PIB